

Державний торговельно-економічний університет

Кафедра світової економіки

Випускна кваліфікаційна робота

освітній ступінь - бакалавр

на тему: «Оподаткування зовнішньої торгівлі як джерело
формування бюджету України»

(на матеріалах ГО «Українська асоціація зовнішньої політики», м. Київ)

Студентки 4 курсу, 18 групи,
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»
освітня програма
«Міжнародна торгівля»

підпис студента

Тринчук Вероніка
Сергіївна

Науковий керівник
кандидат економічних наук
доцент кафедри світової
економіки

підпис керівника

Лежепьюкова
Вікторія
Геннадіївна

Гарант освітньо-
професійної програми
кандидат економічних наук
доцент кафедри світової
економіки

підпис гаранта

Новак Олена
Володимирівна

Київ 2023 рік

Державний торговельно-економічний університет

Факультет міжнародної торгівлі та права Кафедра світової економіки

Спеціальність, 292 «Міжнародні економічні відносини»,

Освітня програма «Міжнародна торгівля»

Затверджую

Зав. кафедри Ганна ДУГІНЕЦЬ

« ___ » _____ 20__ р

Завдання

на випускню кваліфікаційну роботу студентіві

Тринчук Вероніки Сергіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи

Оподаткування зовнішньої торгівлі як джерело формування бюджету України
(на матеріалах ГО «Українська асоціація зовнішньої політики», м. Київ)

Затверджена наказом ректора від « ___ » _____ 20__ р. № ___

2. Строк здачі студентом закінченого проекту (роботи) - 23.05.2023

3. Цільова установка та вихідні дані до проекту (роботи)

Мета проекту (роботи) - дослідити сучасний стан податкової системи України, ефективність оподаткування зовнішньої торгівлі в умовах воєнного стану та визначити напрями вдосконалення податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності держави.

Об'єкт дослідження - система оподаткування України в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Предмет дослідження - теоретичні та прикладні аспекти оподаткування зовнішньої торгівлі як джерела формування бюджету України

4. Перелік графічного матеріалу – 7 рисунків, 9 таблиць.

5. Консультанти по випускній кваліфікаційній роботі із зазначенням розділів, за якими здійснюється консультування:

Розділ	Консультант (прізвище, ініціали)	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

6. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом)

Вступ.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

- 1.1. Сутність та організація податкової політики України в секторі міжнародної торгівлі
- 1.2. Особливості оподаткування міжнародних торговельних операцій

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ДОХОДУ ДЕРЖАВИ

- 2.1. Основні показники зовнішньоторговельної діяльності України
- 2.2. Аналіз ефективності оподаткування зовнішньої торгівлі України як джерела формування бюджету України
- 2.3. Напрями вдосконалення податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності України

Висновки до розділу 2

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

7. Календарний план виконання випускної кваліфікаційної роботи.

№ пор.	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		за планом	фактично
1	2	3	4
1	Визначення напрямку дослідження та затвердження теми ВКР	до 20.12.2022	
2	Визначення напрямку дослідження та затвердження теми ВКР	до 10.02.2023	
3	Визначення напрямку дослідження та затвердження теми ВКР	до 28.02.2023	
4	Подача науковому керівнику на рецензування 2-го розділу ВКР	до 26.04.2023	
5	Подача готової ВКР	до 23.05.2023	
6	Попередній захист ВКР	за графіком (30.05–10.06.2023)	
7	Захист ВКР	за графіком (13.06–24.06.2023)	

8. Дата видачі завдання « » 20 р.

9. Керівник випускної кваліфікаційної роботи.

ЛЕЖЕПЬОКОВА Вікторія _____

10. Керівник освітньо-професійної програми

НОВАК Олена _____

11. Завдання прийняв до виконання студент

ТРИНЧУК Вероніка _____

12. Відгук керівника випускної кваліфікаційної роботи

Випускна кваліфікаційна робота Тринчук В.С. присвячена дослідженню оподаткування зовнішньої торгівлі як джерела формування бюджету України. Роботу виконано за матеріалами ГО «Українська асоціація зовнішньої політики», м. Київ.

У першому розділі було визначено сутність та наведено характеристику організації податкової політики України в секторі міжнародної торгівлі. Цікавою частиною роботи є дослідження найбільш важливих непрямих податків, а саме: мито, податок на додану вартість, акцизний збір та особливостей оподаткування ними експортно-імпортних операцій.

У другому розділі представлено основні показники зовнішньоторговельної діяльності України та проаналізовано ефективність оподаткування зовнішньої торгівлі України як джерела формування бюджету України. На основі проведеного дослідження запропоновано напрями вдосконалення податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності України.

Випускна кваліфікаційна робота – є комплексною, глибоко розкриває обрану тематику, відповідає встановленим вимогам та рекомендована до захисту.

Керівник випускної кваліфікаційної роботи

Лежепькова В.Г. _____

(підпис, дата)

13. Висновок про випускну кваліфікаційну роботу.

Випускна кваліфікаційна робота Тринчук В.С. може бути допущена до захисту екзаменаційній комісії.

Керівник освітньо-професійної програми _____

(підпис, прізвище, ініціали)

Завідувач кафедри _____

(підпис, прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 20 ____ р.

АНОТАЦІЯ

Тринчук Вероніка Сергіївна. «Оподаткування зовнішньої торгівлі як джерело формування бюджету України».

Випускна кваліфікаційна робота присвячена актуальній темі оподаткування зовнішньоекономічної діяльності України. Розкрито роль та сутність податкової політики, розглянуто основні непрямі податки, зокрема митні платежі, та особливості обкладення ними експортно-імпортних операцій. Визначено вплив воєнного стану на зовнішню торгівлю України, проаналізовано важливість оподаткування зовнішньоекономічної діяльності для формування бюджету України та досліджено фіскальну ефективність податкових надходжень за останні два роки. Сформовано актуальні проблеми податкового регулювання України та надано пропозиції щодо оптимізації оподаткування ЗЕД на базі вивченого досвіду зарубіжних держав.

Ключові слова: податкова політика, зовнішньоекономічна діяльність, оподаткування, зовнішня торгівля, ПДВ, акцизний збір, мито, доходи бюджету.

ANNOTATION

Trynchuk Veronika Serhiivna. "Taxation of foreign trade as a source of formation of the budget of Ukraine»

The graduation thesis is devoted to the current topic of taxation of Ukraine's foreign economic activity. The role and essence of tax policy is revealed, the main indirect taxes are considered, in particular customs payments, and the peculiarities of their taxation of export-import operations. The impact of the state of war on Ukraine's foreign trade was determined, the importance of taxation of foreign economic activity for the formation of the budget of Ukraine was analyzed, and the fiscal efficiency of tax revenues over the past two years was investigated. Current problems of tax regulation of Ukraine were formed and proposals were made for optimization of foreign exchange taxation on the basis of the learned experience of foreign countries.

Key words: tax policy, foreign economic activity, taxation, foreign trade, VAT, excise duty, customs duty, budget revenues.

ЗМІСТ

ВСТУП	с. 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	5
1.3. Сутність та організація податкової політики України в секторі міжнародної торгівлі.....	5
1.4. Особливості оподаткування міжнародних торговельних операцій	10
Висновки до розділу 1.....	19
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ДОХОДУ ДЕРЖАВИ	21
2.1. Основні показники зовнішньоторгівельної діяльності України.....	21
2.2. Аналіз ефективності оподаткування зовнішньої торгівлі України як джерела формування бюджету України.....	28
2.3. Напрями вдосконалення податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності України за сприяння ГО «Українська асоціація зовнішньої політики».....	32
Висновки до розділу 2.....	37
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42
ДОДАТКИ	47

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних умовах зовнішня торгівля є важливою складовою функціонування і розвитку кожної окремої країни та світу в цілому, так як жодна держава не здатна розвиватися без побудови ефективної системи господарських зв'язків з економіками інших країн в умовах глобалізації. В свою чергу глобалізація світогосподарських зв'язків об'єктивно породжує необхідність гармонізації національних податкових систем [16].

Наразі в умовах воєнного стану зовнішньоекономічна діяльність (далі - ЗЕД) України уповільнилась, кількість експортно-імпортних операцій суттєво зменшилась, що пропорційно відображається у надходженнях до бюджету. Тому українське податкове регулювання та бюджетна політика потребують модернізації та поліпшення задля стійкого зростання економіки країни. Оподаткування зовнішньої торгівлі є одним з ключових моментів податкового механізму держави. Внаслідок цього важливо зрозуміти ефективність податкової системи на даному етапі, її вплив на формування бюджету країни та можливі перспективи підвищення її ефективності.

Дану проблематику ми досліджували, беручи до уваги діяльність громадської організації «Українська асоціація зовнішньої політики» (далі - УАЗП) та її партнера всеукраїнської громадської організації «Асоціація платників податків України» (далі - АППУ).

Теоретичні та практичні основи митного та податкового регулювання зовнішньої торгівлі представлені в наукових роботах таких зарубіжних науковців: Д. Бенедек, Ф. Вінгендер, Дж. Слемрод та А. Разін.

Питанням дослідження оподаткування зовнішньоекономічної діяльності та впливу податкової політики у сфері зовнішньої торгівлі на формування доходів бюджетів України присвячені праці вітчизняних вчених: І. Луценко, І. Гуцул, О. Волкова, М. Пасічний, В. Туткалюк, Л. Юрчишена, Я. Балицька, Т. Фасолько та інших.

Основні завдання дослідження:

- встановити сутність податкової політики України в сфері міжнародної торгівлі;
- визначити особливості оподаткування експортно-імпортних операцій та класифікувати види податків;
- виділити напрями діяльності громадських організацій «Українська асоціація зовнішньої політики» та «Асоціація платників податків України» під час війни по відношенню до міжнародної торгівлі та її оподаткування;
- дослідити вплив воєнного стану на сучасний стан міжнародної торгівлі України;
- оцінити ефективність оподаткування зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану як джерела формування доходів держави;
- проаналізувати шляхи оптимізації українського податкового регулювання.

Об'єкт дослідження - система оподаткування України в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Предмет дослідження - теоретичні та прикладні аспекти оподаткування зовнішньої торгівлі як джерела формування бюджету України.

Методи дослідження: розрахунок, аналіз і синтез, історичний, порівняння, індукція і дедукція, ранжування, гіпотетичний, узагальнення.

Практичне значення. Результати даної кваліфікаційної роботи можуть бути використані при розробці стратегії вдосконалення нормативно-правового забезпечення оподаткування ЗЕД в Україні. Дослідницько-розрахункові матеріали можуть використовуватись при вивченні предметів економічного напрямку.

За результатами дослідження опубліковано тези на тему «Аналіз ефективності оподаткування зовнішньої торгівлі України як джерело формування бюджету в умовах воєнного стану».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

1.1 Сутність та організація податкової політики України в секторі міжнародної торгівлі

На сьогоднішній день більшість країн світу, що долучаються до світогосподарських процесів, здійснюють регулювання зовнішньоекономічної діяльності, зокрема й фінансове, постійно вдосконалюючи його. Визначальними відмінностями у системах їх регулювання є зовнішньоторговельний режим держави, за допомогою якого країна встановлює рівень захисту внутрішнього ринку від конкуренції іноземних товарів шляхом провадження тих чи інших методів і прийомів контролю обсягів та спрямованості експорту чи імпорту.

Прийнято виділяти два види зовнішньоторговельної політики залежно від рівня втручання держави:

1) «вільна торгівля» - це політика, що базується на усуненні держави від прямого втручання у зовнішню торгівлю. Вважається, що не держава, а ринок має бути основним регулятором міжнародної торгівлі [9]. Такий режим допомагає зменшити торговельні бар'єри та покращити торговельну взаємодію між учасниками подібних угод, що в свою чергу сприяє економічному зростанню держави та підвищенню рівня життя.

2) «протекціонізм» - це політика, що характеризується використанням урядом будь-якого засобу, спрямованого на обмеження міжнародної торгівлі або надаванням допомоги національним виробникам за рахунок скорочення імпорту шляхом запровадження митних тарифів і нетарифних заходів [40].

Як показує практика, у чистому вигляді політика «вільної торгівлі» ніколи не застосовується, незважаючи на її переваги. Повний перехід до такого устрою може спричинити спад економічного потенціалу країни, починаючи від посилення конкуренції для місцевих компаній, що призведе

до зменшення їх доходів і скорочення кадрів, та закінчуючи зниженням надходжень до бюджету і повної залежності країни від іноземних постачальників. Саме тому Україна не є винятком і це усвідомлення дає змогу краще зрозуміти сучасну українську податкову політику.

Після проголошення незалежності України зовнішньоекономічна діяльність стала неабияким центром уваги, як дієвий спосіб поповнення дохідної частини бюджету, а податкова політика, в свою чергу, як суттєвий важіль впливу на неї. Контролюючи податкову політику в сфері зовнішньоекономічної діяльності, можна забезпечити вирішення проблем у зовнішньоторговельній та зовнішньо-інвестиційній діяльності [19].

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність України та її оподаткування є:

- Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»;
- Закон України «Про податок на додану вартість» та «Про оподаткування прибутку підприємств»;

- Митний Кодекс України та Податковий Кодекс України.

Головними завданнями податкової політики у сфері ЗЕД є [21]:

- створення сприятливих умов розвитку позитивного платіжного та зовнішньоторговельного балансу;
- формування достатньої дохідної частини бюджету держави завдяки оподаткування експортно-імпорتنих операцій;
- поліпшення конкурентного середовища для залучення інвестицій;
- усунення податкових бар'єрів, які впливають на розвиток економічних зв'язків між країнами;
- захист вітчизняного виробництва від високої іноземної конкуренції.

Фінансові механізми регулювання зовнішньоекономічної діяльності ґрунтуються на використанні таких інструментів, як податки. Податкові надходження займають вагомую роль у формуванні доходів бюджету та займають основну частину внутрішнього валового продукту.

Шлях становлення української податкової політики можна розмежувати у декілька етапів, що наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Основні етапи реалізації податкової політики в сфері зовнішньоекономічної діяльності в Україні

Етап	Роки	Характеристика періоду
Перший Етап	1991-1993 рр.	Обмеження імпорту товарів широкого вжитку через встановлення високих ставок мита (від 10% до 50%) та звільнення від оподаткування імпорту устаткування, обладнання та сировини. Перехід на податок на додану вартість від податку з обороту. Під кінець періоду починається розбудова політики радянського прикладу, впроваджується оподаткування акцизним збором імпортованих товарів, звільняється від оподаткування ПДВ експорт за умови надходження грошових коштів в іноземній валюті.
Другий Етап	1994-1997 рр.	Фіскальний період. Збільшуються ставки імпортованого мита для поставки сировини, значно зростає ставка акцизного збору для алкогольних напоїв, запроваджується мінімальна митна вартість товару, ставка податку на додану вартість стає 20% замість 28%, експорт як за іноземну, так і за національну валюту не оподатковується ПДВ.
Третій етап	1998-2006 рр.	Спроби трансформування системи оподаткування ЗЕД щодо умов ГАТТ/СОТ для вступу у СОТ
Четвертий етап	2007-2010 рр.	Адаптація податкового законодавства до вимог ГАТТ/СОТ для вступу України у СОТ
П'ятий етап	2011-2016 рр.	В 2011 набув чинності Податковий кодекс України (далі - ПКУ), з 2013 р. відбувається розвиток механізмів контролю за трансфертним ціноутворенням. 2014-2015 територіальний конфлікт, що відобразилось економічному потенціалі країни, і як наслідок на зниженні доходів бюджету. 2016 року підписана Угода про зону вільної торгівлі з ЄС, що передбачає суттєву лібералізацію торгівлі.
Шостий етап	2017 – 2021 рр.	З 2017 року набула чинності Угода про асоціацію з ЄС, що включає такі позитивні аспекти для України, як валютна лібералізація та тарифні квоти на експорт до ЄС. Запроваджується нова модель оподаткування акцизним податком легкових транспортних засобів. Період адаптації до карантинних умов. Імплементация заходів Плану BEPS.
Сьомий етап	2022 – по теперішній час	Воєнний період. Україна приєдналась до Конвенції про процедуру спільного транзиту, що надасть змогу українським компаніям здійснювати транзитованню товарів територіями країн ЄС. Спрощено митні формальності під час імпортування, впроваджуються митні пільги на ряд товарів. Спрощено процедуру ввезення гуманітарної допомоги. Одна з цілей на 2023 рік оновлення УКТ ЗЕД.

Джерело: складено за [3, 4, 20, 29, 35]

Державна податкова політика України у сфері оподаткування зовнішньоекономічних операцій у той чи інший період часу поєднувала фіскальний та регулятивний характер впливу на міжнародний бізнес. Завдяки сучасним інтеграційним процесам зовсім недивно, що за останнє десятиліття Україна прагне сформувати таку систему оподаткування експортно-імпортних операцій, щоб відповідала міжнародним стандартам, адже це одна з найважливіших умов для успішного вступу до Європейського Союзу.

Кінець п'ятого етапу та шостий етап стали знаковими для національної економіки України: суттєво змінилися умови здійснення зовнішньоекономічних операцій, зважаючи на початок дії Угоди про зону вільної торгівлі з Євросоюзом, і як наслідок зменшення бар'єрів для міжнародної торгівлі, активізація вільного руху робочої сили та товарно-матеріальних цінностей капіталу між країнами і лібералізація зовнішньоторговельного режиму України загалом [3]. Водночас 2020 рік характеризувався такими викликами як глобальна економічна криза та поширення пандемії Covid-19, що спричинило закриття державних кордонів. Але найбільш вагомий та складний період настав після початку повномасштабного наступу зі сторони російської федерації у 2022 році, що змусило владу негайно відреагувати та прийняти кардинальні рішення задля стабілізації українського бізнесу.

Для визначення стану зовнішньоекономічних зв'язків проаналізуємо платіжний баланс України за 1998-2022 рр. за статистичними даними, отриманими на інформаційному порталі Minfin та на сайті Національного банку України (рис.1.1). Платіжний баланс – це співвідношення всієї сукупності надходжень з-за кордону та платежів за кордон за певний відрізок часу [2]. Складається він з двох розділів: з поточного рахунку та рахунку капіталу. Поточний рахунок підсумовує результати торгівлі товарами та послугами, чистий дохід від інвестицій (виплата дивідендів) та прямі платежі (перекази від заробітчан). Рахунок капіталу показує прямі

іноземні інвестиції, портфельні інвестиції, зовнішні позики. Підсумовування розділів балансу дозволяє вивести зведений баланс, який може мати або позитивне, або негативне сальдо.

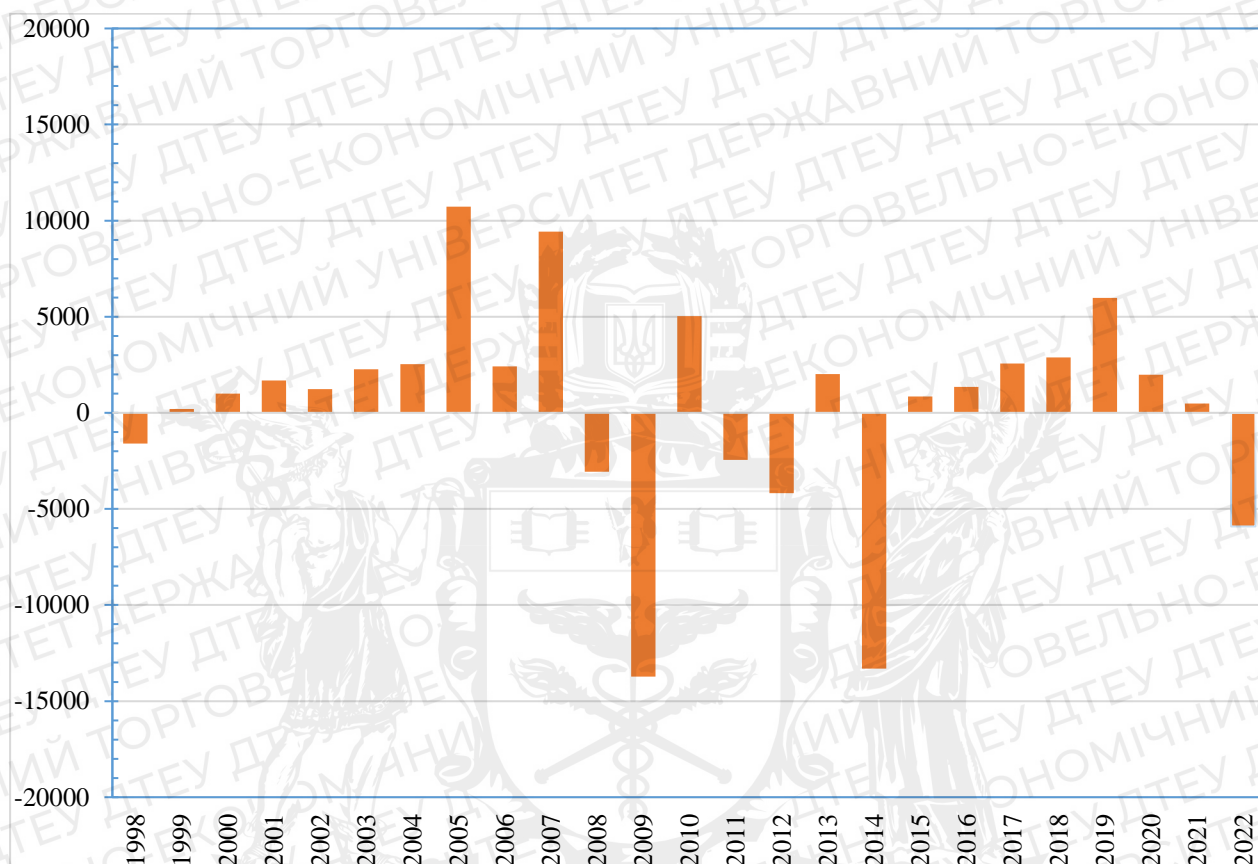


Рис. 1.1. Зведений платіжний баланс України

за 1998-2022 рр., млн. дол. США.

Джерело: складено за [17,26]

Як представлено на гістограмі, ситуація в Україні ніколи не була стабільною та постійно змінюється залежно від того чи іншого періоду. Так, під час світової фінансової кризи 2008-2009 роки негативне сальдо було найбільше -13 726 млн. дол. США, і трохи менше у 2014 році, у зв'язку з окупацією українських територій, -13 307 млн. дол. США. У період пандемії показники були позитивними, хоч і спостерігалась тенденція на спад, але у 2022 році – стрімке падіння вниз, сальдо сягає -5 912 млн. дол. США.

Для балансу поточних операцій України характерне перевищення імпорту товарів над експортом, що утворює дефіцит торгівлі товарами.

Водночас експорт послуг в Україні має тенденцію перевищувати імпорт, що вказує на профіцит торгівлі. Але в підсумку баланс торгівлі товарами більший ніж баланс торгівлі послугами, тому баланс поточного рахунку формується із дефіцитом і вказує на відтік валюти з країни [27]. Високий дефіцит рахунку поточних операцій здебільшого зумовлений надмірним споживанням, що безпосередньо впливає на збільшення кредитування та фіскального дефіциту – ситуація, коли видатки з державного бюджету більші ніж надходження.

Вирівнює дефіцит торгового балансу рахунок капіталу. Сприятливою ситуацією є збільшення притоку прямих іноземних інвестицій, що є більш стабільним джерелом надходженням, та довгострокове кредитування [2]. Водночас покриття дефіциту торгового балансу за рахунок короткострокового кредитування, що дуже залежить від зовнішньої кон'юнктури ринку та не є стабільним, і шляхом використання міжнародних валютних резервів, є небезпечним становищем для країни. Одним із загрозливих наслідків є обвал валютного курсу. Так протягом 2014-2016 років гривня знецінилась з 8 грн за дол. до 24 грн. У 2022 році за рахунок воєнного стану відбулось послаблення зовнішньої фінансової позиції, тиск на золотовалютні резерви та національну валюту значно збільшився, а курс зріс до 37 грн. за дол.

За результатами проведеного дослідження, було визначено зовнішньоторговельну політику України, основну нормативно-правову базу, що регулює здійснення зовнішньої діяльності України, сформовано окремі етапи формування податкової політики та проаналізовано зведений платіжний баланс за 1998-2022 роки.

1.2 Особливості оподаткування міжнародних торговельних операцій

Експортно-імпортні операції, як складова частина зовнішньої торгівлі, є найважливішим джерелом одержання прибутку окремим підприємством і державою загалом [35]. Основні принципи оподаткування

зовнішньоекономічної діяльності наведені у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» :

- Україна самостійно встановлює і скасовує податки і пільги для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України;
- ставки податків встановлюються і скасовуються Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України;
- рівень оподаткування встановлюється виходячи з необхідності досягнення та підтримання самокупності і самофінансування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та з метою бездефіцитності платіжного балансу України;
- стабільність кількості видів і розмір податків гарантуються державою на строк не менш як 5 років;
- забороняється встановлювати інші податки, крім тих, що затверджені Верховною Радою України;
- ставки податків є однаковими для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та визначаються за товарною ознакою: для одного і того ж товару діє єдина ставка податку;
- заохочення експорту готової продукції.

Система оподаткування експортно-імпортних операцій складається із встановлених видів податків та обов'язкових митних платежів.

Найголовніші це:

1. мито;
2. податок на додану вартість з імпортних та експортних товарів/послуг;
3. акцизний збір з ввезених в Україну підакцизних товарів.

Дані податки входять до категорії непрямих податків (податки на споживання). Непряме оподаткування дозволяє державі реалізовувати перерозподіл фінансових ресурсів між різними категоріями споживачів – широкими верствами населення, підприємствами, бюджетом, між резидентами та нерезидентами [16]. Розглянемо кожен податок детальніше.

Мито є одним з найважливіших інструментів державного регулювання зовнішньої торгівлі, що дозволяє захистити національного виробника від іноземної конкуренції. Це непрямий податок, який нараховується та сплачується на митниці за товари, що перетинають митний кордон України. Не варто плутати з державним митом, що являє собою не податок, а суму, яку сплачують фізичні особи чи суб'єкти господарювання за вчинення в їхніх інтересах дій та видачу документів, що мають юридичне значення, уповноваженими на те органами.

Митниця виконує фіскальну функцію та здійснює призначення податкової служби, а саме нараховує та справляє в зоні своєї діяльності митні платежі і збори, і несе відповідальність за своєчасність перерахувань отриманих коштів до Державного бюджету.

Об'єктом оподаткування митом є товари, що перетинають митний кордон України. Базою оподаткування є митна вартість або фізична одиниця товару (кількість таких товарів у встановлених законом одиницях виміру) чи іншого предмету, що перетинає митний кордон України. Митна вартість включає ціну товару, зазначену в договорі, та фактичні витрати, що були понесені під час транспортування, залежно від умов поставки (Інкотермс).

Види мита, які справляються в Україні згідно Митного Кодексу України представлені на рисунку 1.2:

- ввізне мито - встановлюється на товари, що ввозяться на митну територію України;
- вивізне мито - встановлюється законом на українські товари, що вивозяться за межі митної території України. Такий вид мита зазвичай використовується з таких товарних позицій, як металобрухт, жива худоба та шкіряна сировина, насіння деяких видів олійних культур;
- сезонне мито – встановлюється у певний період часу відповідно до пори року, на строк не менше 60 днів та не довше 120 днів. Найчастіше це товари сільськогосподарського призначення.



Рис. 1.2 Види мита, що справляються в Україні

Джерело: складено за [24]

Особливі види мита:

- спеціальне мито – встановлюється на товари з більш високими ставками, ніж зазвичай, якщо обсяг ввезеного товару може мати загрозу для національних виробників;
- антидемпінгове мито – накладається на імпортовані товари, які є об'єктами демпінгу (ситуація, коли ціна імпортованої продукції при продажу на внутрішньому ринку буде менша за контрактну вартість її аналогів) та які заподіюють шкоду або створюють загрозу заподіяння шкоди національному товаровиробнику;
- компенсаційне мито - характеризується підвищеним розміром і покликаний поставити у рівні умови внутрішні та імпортовані товари шляхом компенсації різниці в цінах, носить протекціоністську роль;

- додатковий імпорتنний збір – тимчасовий податок, що був запроваджений в Україні з лютого 2015 року терміном на 1 рік з метою забезпечення рівноваги платіжного балансу та збільшення розміру золотовалютних резервів. Варто відзначити, що такий вимушений крок дав плодотворні результати за підсумками року, досягнувши позитивного сальдо зовнішньої торгівлі на початку другого півріччя.

В Україні справляються наступні види митних ставок:

- адвалорні ставки - нараховується у відсотках до митної вартості товарів та інших предметів, які обкладаються митом. В даний час більшість митних зборів, що застосовуються в ЄС, є адвалорними. При застосуванні адвалорного мита внутрішня ціна імпортного товару (P_d) складатиме:

$$P_d = P_m + t_a \times P_m ,$$

де t_a – ставка адвалорного мита, P_m – митна вартість товару [23].

- специфічні ставки – встановлюється відповідно до будь-яких специфічних характеристик товару, будь-то вага, потужність та інше, але не від його ціни. Такий спосіб оподаткування дозволяє уникнути коливань у надходженні до бюджету при суттєвій зміні ринкової ціни продукції.

- комбіновані ставки – поєднує у собі ставки адвалорного та специфічного мита. Найчастіше використовуються у випадках недостатньої ефективності адвалорних мит з метою запобігання можливості штучного заниження ціни оподаткованого товару [23].

Також розмежовують ставки мита залежно від країни походження товару:

- преференційні ставки – це особливий вид ставок, що звільняє від оподаткування деякі види товару, які мають походження з держав, що разом з Україною належать до митних союзів або утворюють з нею спеціальні митні зони, або при встановленні певного преференційного режиму згідно міжнародних договорів. Такі митні ставки в більшості використовуються до товарів країн, що розвиваються;

- пільгові ставки – ставки, які застосовуються до товарів, країни походження яких в Україні користуються режимом найбільшого сприяння. Принцип найбільшого сприяння зобов'язує країни-учасниці СОТ застосовувати найбільш вигідний тариф до всіх товарів, незалежно від країни, що їх імпортує або експортує;
- повні ставки – ставки, що справляються на всі інші категорії товарів.

Податок на додану вартість охоплює майже усі аспекти підприємницької діяльності суб'єктів господарювання та звичайних фізичних осіб, що здійснюють поставку товарів або надання послуг, а також складає левову частку, як інструмент поповнення бюджету. Дослідимо головні особливості оподаткування ПДВ при експорті та імпорті товарів і окремо операцій з послугами.

Згідно Податкового кодексу України об'єктом оподаткування ПДВ є операції з ввезення товарів на митну територію України та вивезення товарів за її межі. Для експорту базою оподаткування буде договірна (контрактна) вартість товарів, зазначена в митній декларації (далі - МД), а при імпорті - договірна (контрактна) вартість, але не нижче митної вартості, з урахуванням мита й акцизного податку, які підлягають сплаті і включаються в ціну товару. Для визначення вартості товару у гривні, потрібно взяти курс НБУ на дату подання МД.

Розглянемо ставки податку на додану вартість при експорті та імпорті товарів у таблиці 1.2.

Як видно з таблиці, при експортуванні товарів використовується нульова ставка податку на додану вартість, що зумовлено ініціативою підтримати вітчизняних виробників.

20% - це стандартна ставка, що передбачена для усіх операцій, що не входять у категорії інших ставок або не є звільненими від обкладання ПДВ. Так, наприклад, з 1 січня 2013 по 1 січня 2023 року операції з постачання програмного забезпечення було звільнено від оподаткування ПДВ задля

розвитку української IT-індустрії. Наразі ця пільга не діє і застосовується звичайна ставка ПДВ.

Таблиця 1.2

Види ставок податку на додану вартість, що справляються в Україні у сфері торгівлі товарами

Ставка податку	Операції, що підлягають оподаткуванню у сфері зовнішньої торгівлі
0%	Вивезення товарів за межі митної території України: а) у митному режимі експорту; б) у митному режимі реекспорту в) у митному режимі безмитної торгівлі; г) у митному режимі вільної митної зони.
20%	Ввезення товарів на митну територію України. З метою оподаткування цим податком до операцій з ввезення товарів на митну територію України прирівнюється поміщення товарів у будь-який митний режим, визначений Митним кодексом України.
14%	Операції з ввезення на митну територію України сільськогосподарської продукції, а саме пшениця і суміш пшениці та жита (меслин), ячмінь, кукурудза, соєві боби, подрібнені або неподрібнені, насіння свиріпи або ріпаку, подрібнене або неподрібнене, насіння соняшнику, подрібнене або неподрібнене)
7%	Ввезення на митну територію України: а) лікарських засобів, медичних виробів або медичного обладнання; б) бензинів моторних, важких дистилатів та скрапленого газу та нафти або нафтопродуктів сирих, одержаних з бітумінозних порід (тимчасово на період воєнного стану).

Джерело: складено за [30]

14% - ставка, була запроваджена відносно нещодавно, з 1 березня 2021 року, та була призначена для деяких сільгосптоварів, які перераховані вище. До 1 серпня 2021 року, в цей перелік також входили велика рогата худоба, свині та вівці, молоко, жито, овес, насіння льону, олійні культури, цукрові буряки.

Ставка у розмірі 7% була створена у 2014 році виключно для постачання та ввезення лікарських та медичних засобів. Однак на сьогоднішній день перелік операцій, щодо яких можна застосувати 7%,

збільшено. Наприклад, у березні 2022 року для підтримки бізнесу під час дії правового режиму надзвичайного стану при здійсненні операцій з постачання пального та інших нафтопродуктів нараховується ставка 7% [36]. Щоправда, з липня 2023 року цю пільгу хочуть скасувати та повернути ставку у розмірі 20%.

Проаналізуємо особливості оподаткування податком на додану вартість операції з експорту та імпорту послуг. По-перше, варто зауважити, при експортуванні послуг у неплатника ПДВ не виникає обов'язку сплатити ПДВ. Нараховувати та сплатити податок неплатник ПДВ може тільки у разі імпорту послуг, що впливає із норм ПКУ.

По-друге, при нарахуванні податку на додану вартість важливо в першу чергу визначити місце постачання послуг. Так об'єктом оподаткування ПДВ є операції з постачання послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України. За загальним правилом, установленим у п. 186.4 ПКУ, місцем постачання послуг є місце реєстрації постачальника, за винятком операцій, зазначених у п. 186.2 та 186.3 ПКУ [35]. До прикладу, постачальник, зареєстрований в Україні, надає рекламні послуги, що включені до ст. 186.3, нерезиденту, який зареєстрований в США, то місце постачання послуг вже вважатиметься за межами митної території України та об'єкта оподаткування ПДВ не виникатиме. Аналогічна ситуація і з імпортом послуг.

Ставки ПДВ, що нараховуються на операції з нерезидентами:

- 0% - при експорті послуг, що перелічені у ст. 195.1.3 ПКУ, до прикладу, міжнародні перевезення пасажирів і багажу та вантажів залізничним, автомобільним, морським і річковим та авіаційним транспортом;
- 20% - при експорті та імпорті послуг, якщо місце їх постачання – митна територія України, окрім операцій, зазначених у п. 186.2 та 186.3 ПКУ.

Акцизний збір - це непрямий податок на окремі високорентабельні і монопольні товари, визначені законом як підакцизні, що включається до їхньої ціни. До підакцизних товарів відповідно до нормативно-правової бази включено:

- 1) спирт етиловий, алкогольні напої та пиво;
- 2) тютюнові вироби, тютюн та промислові замітники тютюну;
- 3) рідини, що використовуються в електронних сигаретах;
- 4) нафтопродукти;
- 5) автомобілі легкові, кузови, причепа та напівпричепа, мотоцикли;
- 6) електроенергія.

Третій пункт було включено до кодексу нещодавно, з 1 січня 2021 року. На той момент ставка акцизу становила 3000 грн за 1 літр, а виробництво та продаж рідини для електронних сигарет стало можливим тільки у наявності ліцензії. Наразі влада стурбована тим, що велика кількість електронних сигарет завозиться контрабандою, по підрахункам бюджет не отримує близько 280 млн. грн. надходжень (без урахування ПДВ). Саме тому в Україні взяла на себе обов'язок збільшити суму акцизу на реалізацію тютюнових виробів до загальноприйнятого рівня у Європі: а саме до 2025 року планується підвищити акциз до 90 євро за 1 тис. цигарок, щоб вийти на мінімальне значення, яке діє в країнах ЄС. Так з 1 січня 2023 року було внесено зміни до ПКУ, ставки акцизного податку та мінімального акцизного податкового зобов'язання зі сплати акцизного податку з тютюнових виробів збільшили на 20%. Тепер ставка акцизу на рідини для електронних сигарет становить 10 000 грн за 1 л.

Об'єктом оподаткування є операції з реалізації та ввезення підакцизних товарів. Водночас не підлягають оподаткуванню акцизом операції з експортування продукції, що на дату подання декларації з акцизного податку оформлені митною декларацією. Згідно норм ПКУ існує перелік експортно-імпортних операцій, які звільнено від оподаткування. Приміром, ввезення підакцизних товарів, призначених для службового

користування дипломатичними представництвами, ввезення на митну територію України підакцизної продукції (крім алкогольних напоїв і тютюнових виробів) як міжнародної технічної допомоги та інше. Так, наприклад, згідно Закону України № 2142–ІХ з 1 квітня по 21 червня 2022 року у зв'язку з воєнним станом українці могли безкоштовно розмитнювати транспортні засоби: звільнялись від оподаткування акцизом, ПДВ та митом операції з ввезення легкових автомобілів, мотоциклів, а також транспортних засобів для перевезення вантажів, десяти і більше осіб.

База оподаткування залежить від виду застосовуваної ставки акцизного податку. Передбачено три види податкових ставок: адвалорні, специфічні та комбіновані. Ми вже раніше згадували принцип нарахування цих ставок, коли розглядали мито. Адвалорні ставки у процентах до обороту реалізації товару застосовуються лише до тютюнових виробів від вартості товару, розрахованої за максимальними роздрібними цінами (без податку на додану вартість та з урахуванням акцизного збору). Специфічні ставки застосовуються для спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пива і встановлені в національній грошовій одиниці - гривнях, а також для нафтопродуктів і транспортних засобів та кузовів до них, які встановлені в іноземній грошовій одиниці – євро [31]. Комбіновані ставки (адвалорні та специфічні одночасно) встановлюються лише до тютюнових виробів.

У результаті виконаної роботи проведено аналіз загальних відомостей щодо ролі та функції податків на споживання. Окремо досліджено найбільш важливі непрямі податки, а саме мито, податок на додану вартість, акцизний збір та особливості оподаткування ними експортно-імпортних операцій. Розглянуто законодавчі зміни щодо впровадження митних платежів через вплив повномасштабної війни.

Висновки до розділу 1.

За результатами проведеного дослідження, можемо зробити наступні висновки. Мета України стати членом Європейського союзу безпосередньо

впливає на її податкову політику у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Її склад та структура розроблена з урахуванням норм європейського податкового законодавства, а також аспектів податкової політики ГАТТ/СОТ та інших міжнародних економічних організацій. Зовнішньоторговельний режим має ліберальну модель, що супроводжується зниженням торговельних бар'єрів та запровадження тарифних квот. З іншого боку, податкова політика України має переважно фіскальний характер, через це потребує реформування, оскільки не здатна впоратись з основними завданнями, як забезпечення сприятливих умов для підтримання позитивного сальдо платіжного та зовнішньоторговельного балансу у кризових умовах та формування достатньої дохідної частини бюджету для покриття усіх своїх витрат.

У результаті виконаної роботи проведено аналіз загальних відомостей щодо ролі та функції податків на споживання. Непрямі податки є більш ефективними, з фіскальної точки зору, так як ними оподатковується споживання, що є більш стабільною величиною, ніж доходи та прибутки. З іншого боку, ці податки мають значний вплив на процес ціноутворення товарів та послуг і в соціально-економічному плані можуть бути обтяжливими для малозабезпечених верств населення.

Окремо досліджено найбільш важливі непрямі податки, а саме мито, податок на додану вартість, акцизний збір та особливості оподаткування ними експортно-імпортних операцій. Встановлено, що митні платежі є одним з факторів, що впливають на загальний економічний стан країни. Державні органи регулюють розміри митних платежів залежно від політико-економічної ситуації, що складається в державі. Зокрема регулювання оподаткування зовнішньої торгівлі відбувається під час воєнного стану в Україні.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ДОХОДУ ДЕРЖАВИ

2.1 Основні показники зовнішньоторговельної діяльності України

Беззаперечно, війна суттєво вплинула на економічне становище України в цілому, результатом чого є падіння реального ВВП на 29,1% і зростання цін в середньому на 26,6% за 2022 рік [14], та, зокрема, на її зовнішню торгівлю. Водночас, 2022 рік став новим етапом для України у її відносинах з Європейським Союзом, членом якого вона прагне стати. Так Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, що матеріалізувало перспективи приєднання до євроспільноти, сприяло подальшим реформам, стало стимулом для влади і громадян країни, позитивним сигналом для європейських і світових інвесторів.

У такий час наша держава як ніколи потребує міжнародної підтримки. Завдяки військовій та гуманітарній допомозі зарубіжних партнерів, Україна продовжує відстоювати свої кордони та відбиває території, які були тимчасово окуповані країною-агресором ще від початку 2014 року. З метою налагодження дипломатичних зв'язків з іноземними державами, у тому числі з Європейським Союзом, та зміцнення економіки в умовах кризи була створена громадська організація «Українська асоціація зовнішньої політики» у 2015 році. Організація заснована українськими дипломатами, а саме Купшичином О.М., Гончаруком А.І. та Хандогієм В.Д., останній наразі є президентом асоціації та активно бере участь у її діяльності. Емблему асоціації та фото її президента можна побачити у Додатку Б.

Основні напрями діяльності організації [7]:

- надання рекомендації щодо механізмів адаптації українського законодавства до світових та європейських стандартів;

- здійснення експертизи законопроектів, нормативно-правових актів, ініціатив органів державної влади України з питань зовнішньополітичної діяльності і вносить відповідні пропозиції;
- активна участь у формуванні громадської думки щодо зовнішньополітичної діяльності України шляхом виступів у засобах масової інформації, лекційної, викладацької, дослідницької діяльності тощо;
- сприяння підвищенню кваліфікації працівників дипломатичної служби України та фахівців, зайнятих у сфері зовнішніх зносин, зокрема, шляхом залучення фахового потенціалу та практичного досвіду членів Асоціації;
- підтримування постійних фахових та інформаційних зв'язків з українськими, іноземними та міжнародними громадськими організаціями у сфері міжнародних відносин, обмін практичним досвідом з організаціями-партнерами в Україні та за кордоном.

Від початку повномасштабного вторгнення президент УАЗП Володимир Дмитрович постійно виступає у ЗМІ та коментує нинішню ситуацію України в розрізі міжнародної політики. У квітні 2022 року члени асоціації надіслали лист до Генерального секретаря ООН, в якому висловили своє збентеження щодо відсутності повноцінного опору проти злочинів, що ще вісім років тому Російська федерація почала коїти, та запропонували прості кроки у межах повноважень Генерального Секретаря, які б посилили довіру до ООН в умовах російської агресії проти України.

Міжнародна торгівля безпосередньо пов'язана з зовнішньою політикою, адже саме налагоджені дипломатичні зв'язки з іноземними партнерами-державами є запорукою успішної торгівлі. При збільшенні обсягу торгівлі відповідно зростають надходження до бюджету.

Зовнішня торгівля оцінюється за допомогою базових понять експорту та імпорту. Роль експорту полягає в тому, що він є основним джерелом отримання валютних доходів, у свою чергу імпорт збільшує вибір однойменних товарів та дозволяє знижувати витрати виробництва і

підвищувати прибуток за рахунок використання більш дешевої іноземної сировини. Беззаперечно сприятливою ситуацією для держави є позитивний торговельний баланс, тобто коли експорт перевищує імпорт. Це означає, що країна заробляє грошей більше ніж витрачає. На рисунку 2.1 та в Додатку А наведено показники експортно-імпортних операцій та зовнішньоторговельне сальдо за 1998-2021 рік, отримані на сайті Державної служби статистики України.

Як видно на графіку, з 1998 по 2005 рік загальний експорт переважав над імпортом. З 2006 року спостерігається тенденція негативного сальдо, хоч експорт послуг був більшим за імпорт послуг, але імпорт товарів значно перевищував експорт. Позитивний торговельний баланс з'являється тільки у 2014 році та зберігається до 2016 року, не зважаючи на територіальний конфлікт, та в подальшому тримається на негативному рівні до 2019 року.

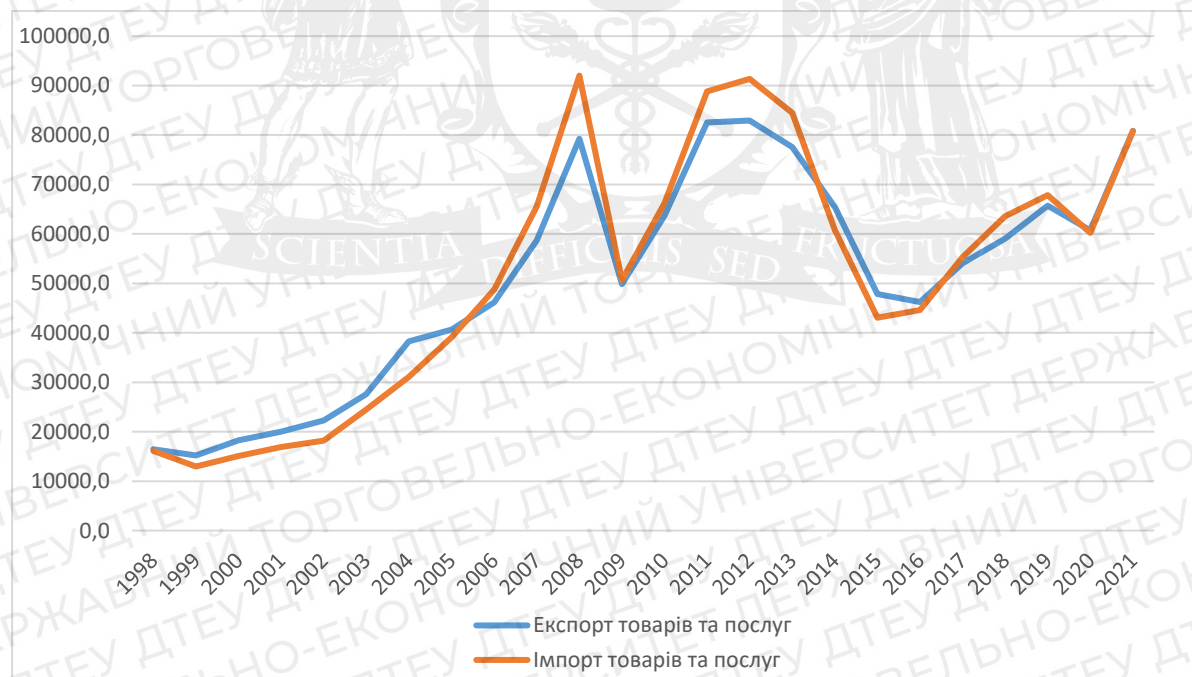


Рис. 2.1. Динаміка експорту та імпорту товарів та послуг

України за 1998-2021 рр., млн. дол. США.

Джерело: складено за [13]

Попри пандемію у 2020 році, що зненацька застала увесь світ та змусила закрити кордони держав, сальдо було позитивним. У 2021 році

обсяги торгівлі значно збільшилися, порівняно з попередніми роками, та загальний експорт, хоч і не сильно, але переважав над імпортом.

За останні роки тенденція у зовнішньоторговельних відносинах України чітка: географічна переорієнтація із Росії та збільшення частки Євросоюзу. Для наглядного прикладу було проведено аналіз динаміки зовнішньої торгівлі товарами України з країнами світу та країнами ЄС за період 2021-2022 роки. Наразі дані щодо торгівлі послугами у 2022 році відсутні. Отримані розрахунки представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Динаміка зовнішньої торгівлі товарами України з країнами світу,
у тому числі країнами ЄС за 2021-2022 роки, млн. дол. США**

	2022	2021	2022/2021	
			Абсолютний приріст млн. дол.	Темп зростання %
ЗТО всього по Україні	103679,3	140915,4	-37236,1	73,58%
у т.ч. з ЄС	55317,1	55747,3	-430,2	99,23%
<i>Питома вага у загальному обсязі</i>	<i>53,35%</i>	<i>39,56%</i>		
Експорт товарів	44172,9	68072,3	-23899,4	64,89%
у т.ч. експорт до ЄС	27915,2	26793,0	1122,2	104,19%
<i>Питома вага у загальному обсязі</i>	<i>63,20%</i>	<i>39,36%</i>		
Імпорт товарів	59506,4	72843,1	-13336,7	81,69%
у т.ч. імпорт з ЄС	27401,9	28954,3	-1552,4	94,64%
<i>Питома вага у загальному обсязі</i>	<i>46,05%</i>	<i>39,75%</i>		
Сальдо всього по Україні	-15333,5	-4770,8	-10562,7	
у т. ч. з ЄС	513,3	-2161,3	2674,6	

Джерело: складено за [13]

Відповідно до статистичних даних у 2022 році питома вага торгівлі товарами України з ЄС збільшилася на 13,79 % та склала 53,35%, більше половини, від загального обсягу торгівлі товарами України. Водночас, на фоні загального скорочення обсягів торгівлі України на 26,42 відсотків скорочення обсягів товарообігу з ЄС відбулося лише на 0,77 % (або на 430,2 млн. дол. США).

Питома вага експорту товарів до країн ЄС за згаданий період збільшилася на 23,94% та складає 63,20% від загального обсягу експорту товарів України. При цьому, на фоні значного падіння обсягів експорту України до країн світу на 35,11 відсотки обсяги експорту до ЄС навпаки збільшилися на 4,19 відсотків (або на 1122,2 млн. дол. США). Питома вага імпорту з країн ЄС за згаданий період збільшилася на 6,3% і складає 46,05% від загального обсягу імпорту в Україну. Відбулось несуттєве скорочення обсягів імпорту з ЄС у грошовому вимірі, абсолютний приріст склав -1552,4 млн. дол. США. Загальний імпорт товарів в Україну скоротився на 18,31%, в той час як темп зростання імпорту з країн ЄС зменшився всього лише на 5,36%. Торговельне сальдо України у 2022 році – негативне, порівняно з 2021 роком абсолютний приріст склав -10562,7 млн. дол. США. Водночас, у двосторонній торгівлі між Україною та ЄС у 2022 році сальдо є позитивним у розмірі 513,3 млн. дол. США. У порівнянні з 2021, коли сальдо було негативним, воно збільшилося на 2674,6 млн. дол. США.

У Додатку В наведено топ 10 країн-партнерів України за часткою товарного експорту та імпорту за 2021-2022 роки. Цілком зрозуміло, що за 2022 рік відбулась значна зміна торговельних партнерів України. Так щодо експорту з України 1 місце зайняла Польща з часткою 15,07% , з якою під час війни Україна підтримує найтісніші зв'язки. Щоправда 15 квітня 2023 року польський уряд тимчасово заборонив ввезення зерна та десятки інших видів українського продовольства на територію Польщі з метою захисту внутрішнього сільськогосподарського бізнесу, але 2 травня 2023 року скасував власну постанову за рішенням Європейської комісії [37]. Китай, який у 2021 році займав першу ланку в якості імпортера у 2022 році спустився на 4 місце з часткою 5,59%. Загалом спостерігається збільшення обсягів експорту саме до європейських країн-сусідів: на 2 місці посіла Румунія (8,74%), яка у 2021 році навіть не входила у першу десятку імпортерів України, аналогічна ситуація з Угорщиною (5,15%) та

Словаччиною (3,42%). Російська Федерація у 2022 році не увійшла у рейтинг, тоді як у 2021 році займала 5 місце з часткою 5,01%.

Щодо списку країн експортерів у 2022 році Китай незмінно залишився на 1 місці з відносно однаковою часткою порівняно з 2021 роком - 14,58%. На 2 місці досі посідає Російська Федерація. Незважаючи на прийняття постанови від 11 квітня 2022 «Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації», його обсяг за підсумками 2022 року становив 5,555 млрд дол. (9,34%), що лише на 16,5% менше показника 2021 року. Така аномалія зумовлена митним оформленням в грудні минулого року газу, ввезеного у 2014-2016 рр. (на 3,979 млрд дол.). Без цієї "технічної" операції обсяг імпорту з РФ у 2022 році становив би 1,576 млрд дол., а падіння відносно 2021 року – 76% [18]. Зникла з рейтингу Білорусь, частка якої у 2021 році становила 6,57% (5 місце). На її заміну стала Туреччина, яка піднялась з 7 сходинки, з часткою 5,65%.

Для аналізу товарної структури України за 2022 рік було розраховано питому вагу окремих товарів відносно загального обсягу експорту/імпорту. Дані було взято з сайту Державної митної служби України. Отримані розрахунки наведені на рисунку 2.2, 2.3 та в Додатку Г.

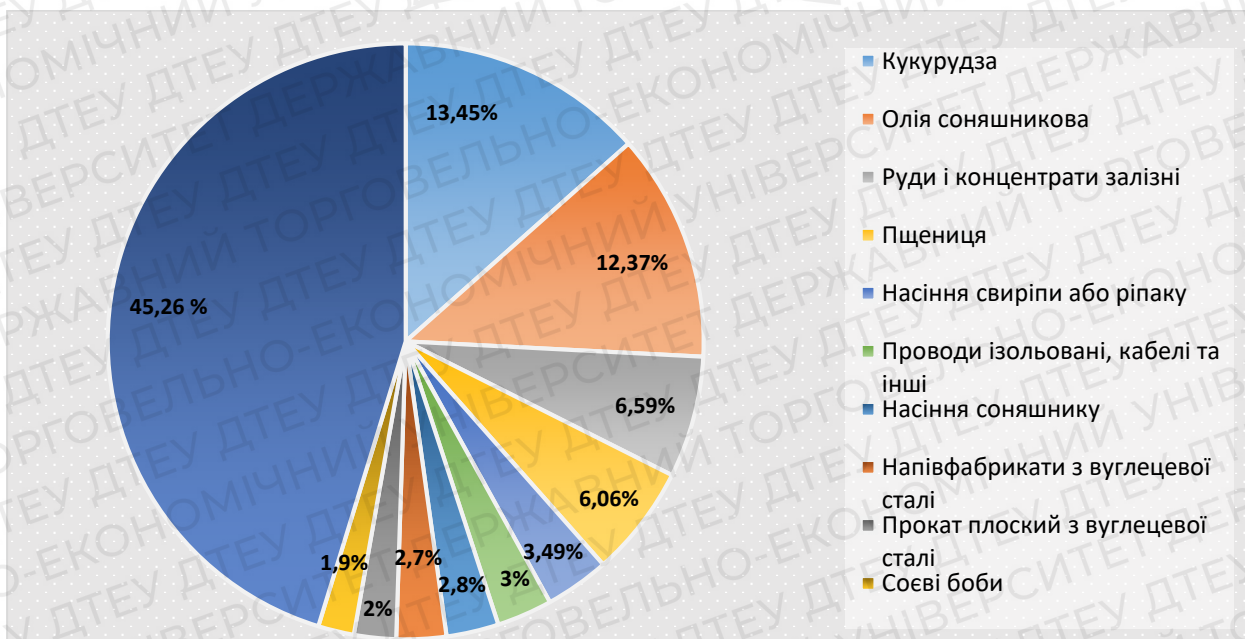


Рис. 2.2. Товарна структура експорту за 2022 рік

Джерело: складено за [12]

Як видно на діаграмі лівову частку товарної структури експорту займає металургія та сільськогосподарська продукції, що говорить про аграрно-індустріальний стан країн. На 1 та 2 місці кукурудза (5,9 млрд. дол) і олія соняшникова (5,5 млрд. дол.), питома вага яких разом становить більше 25% від усього експорту. З агропромислової продукції також представлені пшениця (6,06%), насіння свиріпи або ріпаку (3,49%), насіння соняшнику (2,8%) та соєві боби (1,9%).

На 3 місці знаходиться товарна позиція «руди і концентрати залізні» з часткою 6,59% або 2,9 млрд. дол. Наразі з кожним місяцем обсяг експорту залізної руди тільки зростає, про що свідчать дані з сайту митної служби. Так у березні 2023 року експорт зріс на 24,7% порівняно з лютим. Також на 8 та 9 місці знаходяться напівфабрикати з вуглецевої сталі (2,7%) та прокат плоский з вуглецевої сталі (2,28%).

У другому півріччі 2022 року експорт почав відновлюватись через запуск морського “зернового коридору”, що 19 березня 2023 подовжено ще на 120 днів [39], і наразі з кожним місяцем продовжує зростати.

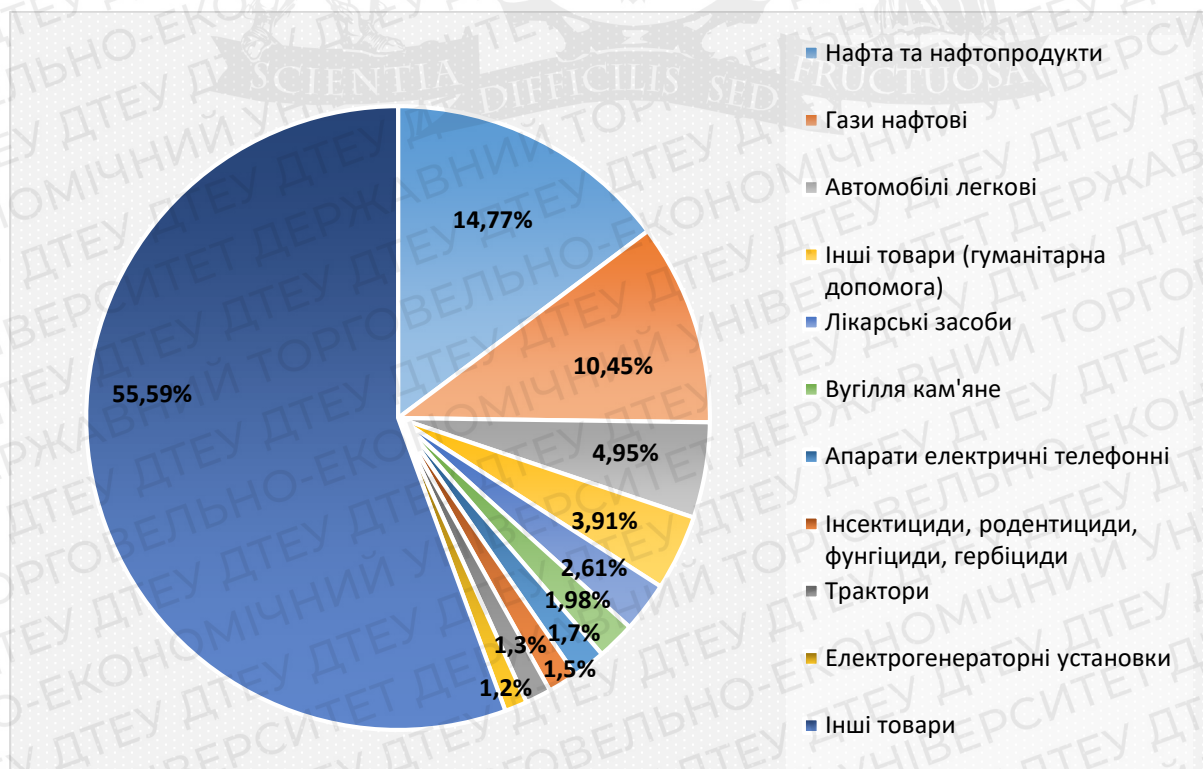


Рис. 2.3. Товарна структура імпорту за 2022 рік

Джерело: складено за [12]

За 2022 рік в Україну було завезено найбільше нафти та нафтопродуктів (8,8 млрд. дол. або 14,77%) і газу нафтового (6,2 млрд. дол. або 10,45%). 3 місце посідають легкові автомобілі з часткою 4,95%. Четверту ланку займає позиція товарів “інше” (3,91%), яка піднялась зі 107 місця у 2021 році. Це пояснюється тим, що у цю категорію входять гуманітарна допомога, дипломатичний вантаж, міжнародні відправлення, обсяги яких значно зросли під впливом воєнного стану. Сюди також можна віднести і генератори (1,16%), попит на яких в Україні значно зріс через обстріли по енергетичній інфраструктурі та відсутність світла. 9 листопада 2022 року Постановою № 1260 уряд звільнив від оподаткування ввізним митом та ПДВ генератори та акумулятори, щоб допомогти бізнесу і громадянам пережити енергетичну кризу. З 1 травня 2023 року ця норма скасована.

Отже, за результатами проведеної роботи, було розраховано торговельний баланс України за 1998-2021 роки, досліджено вплив війни на її зовнішньоекономічну діяльність, а саме проаналізовано обсяги експортно-імпортних операцій, зміну торговельних партнерів порівняно з 2021 роком і розглянуто структуру експортованих та імпортованих товарів за 2022 рік.

2.2 Аналіз ефективності оподаткування зовнішньої торгівлі України як джерела формування бюджету України

Важливість операцій у сфері зовнішньої торгівлі для будь-якої країни світу не викликає сумнівів. Для визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності держави потрібно проаналізувати її можливість формування оптимальної системи митного оподаткування, що являє собою сукупність загальнодержавних податків, що стягуються при експортно-імпортних операціях до бюджету, а також принципи, форми і методи їх встановлення у відповідності з вимогами ГАТТ/СОТ та гармонізованих до міжнародних норм та стандартів [15].

Протягом останніх років Україна зіткнулась з серйозними викликами, що мали важливі економічні наслідки, які також можна охарактеризувати

явищем, як «чорний лебідь»: пандемія та повномасштабне російське вторгнення. У таблиці 2.2 наведено результати дослідження щодо обсягу податкових надходжень від зовнішньоторговельних операцій у розрізі доходу державного бюджету за останні три роки.

Таблиця 2.2

Основні показники вимірювання фіскальної ефективності ПДВ, мита та акцизного податку у сфері зовнішньої торгівлі за 2020-2022 роки

Показники	2022		2021		2020	
	(млн. грн.)	%	(млн. грн.)	%	(млн. грн.)	%
Доходи державного бюджету	1787395,6	100,0	1296852,9	100,00	1076016,7	100,0
Податкові надходження у т.ч.	949764,4	53,14	1107090,9	85,37	851115,6	79,10
Мито	26246,1	1,47	38177,2	2,94	30460,5	2,83
ПДВ з ввезених на митну територію України товарів та із імпортованих на територію України робіт, послуг	253055,6	14,16	380714,4	29,36	274113,5	25,47
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів	41653,8	2,33	79592,8	6,14	57846,9	5,38

Джерело: складено за [11]

За представленими результатами видно, що податкові надходження від оподаткування зовнішньої торгівлі від загального доходу бюджету України складають значну частку: у 2020 році – 33,68%, найбільшу в 2021 році – 38,44% та найменшу в 2022 році – 17,96%. Податкові надходження у 2022 році склали трохи більше половини від загального доходу – 53,14%, що зумовлено великою кількістю отримання коштів від закордонних країн і міжнародних організацій (30,96%).

Загалом податкові надходження, порівняно з 2021 роком, у 2022 році скоротилися на 14,21% або на 157,3 млрд. грн., а оподаткування зовнішньоекономічних операцій зменшилось на 35,61% або 177,5 млрд. грн. На ПДВ припадає найбільша частина надходжень – 14,16% та водночас його суттєве скорочення – 33,5%. Слідом йде акцизний податок з питомою вагою

2,33% та з найбільшим негативним абсолютним приростом у -37,9 млрд. грн (47,67%), що пояснюється довготривалим періодом обмеження продажу алкоголю та запровадженням пільг з оподаткування пального [32]. Найменша частка у мита – 1,47%, скорочення відбулось на 31,25%.

Наразі ситуація є такою, що найбільш відчутно війна вплинула на зовнішню торгівлю України та відповідно на податкові надходження від митних платежів. В умовах воєнного стану український уряд повинен був в найкоротші терміни приймати швидкі, але водночас виважені рішення. Так протягом 2022 року до Податкового кодексу України було внесено 29 змін, і не завжди ці корективи були доцільними чи вчасними. Через паливний дефіцит в Україні у березні 2022 року було зменшено ПДВ на паливо з 20% до 7%, а акцизний податок по цим операціям становив 0,00 грн за 1000 літрів. Таке зниження ставок призвело не тільки до зменшення податкових надходжень до бюджету, а і до зростання нелегального бізнесу, так званої «паливної мафії» [10]. Ці пільги слід було поширити тільки на потреби Міноборони, що влада і зробила, прийнявши Закон №2618-IX, який набрав чинності тільки 30 вересня 2022 року. Ставку 7% для пального планують скасувати 1 липня 2023 року, і за словами голови фінансового комітету Верховної ради Данила Гетманцева, зниження цих ставок було величезною помилкою, так як це майже ніяк не вплинуло на ціну пального, лише на збільшення доходів трейдерів.

Інший приклад – скасування непрямих податків на ввезення легкових автомобілів, що було запроваджено Законом 2142-IX, який набув чинності 5 квітня 2022 року. Але вже 1 липня цю пільгу було скасовано, так як по підрахункам у результаті дії звільнення від оподаткування ввізним митом, акцизним податком та ПДВ до бюджету не надійшло близько 13 млрд грн; ввезено більше 119 тисяч автомобілів, непоодинокі випадки ввезення авто преміум класу. Загальний аналіз впливу пільг на митні платежі у 2022 році наведено на рис. 2.4.

З огляду на впровадження цілої низки митних пілг, до Державного бюджету не надійшло приблизно 115 млрд. грн. З іншого боку вже у грудні 2022 року фактичні податкові надходження майже були на тому рівні, що і на початку року.

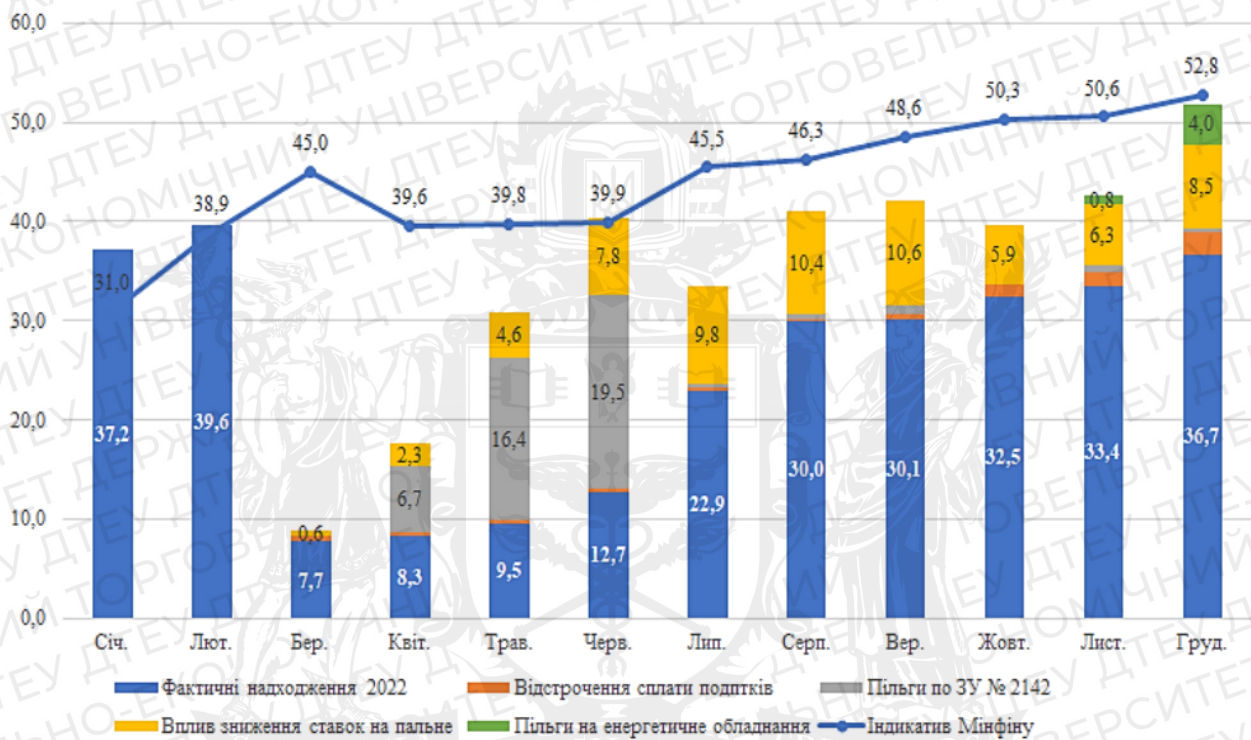


Рис. 2.4 Вплив законодавчих змін на стан надходжень митних платежів до Державного бюджету України у 2022 р., млрд грн

Джерело: складено за [14]

З 1 квітня 2022 року була створена нова третя група зі ставкою у розмірі 2 % з обороту, що не має лімітів по доходах порівняно з іншими групами спрощеної системи оподаткування. Таке нововведення було спрямовано на підтримку українського бізнесу. Наразі уряд розглядає можливість з 1 липня 2023 року скасування 2-відсоткового оподаткування, повернення податкових перевірок та нарахування штрафів. На нашу думку, більш доречним така ініціатива є лише для областей, у яких не відбуваються бойові дії та які мають найбільші грошові потоки.

У той же час навіть в умовах воєнного стану Україна продовжує ще з більшою ініціативою провадити співпрацю та обмін досвідом з міжнародними партнерами, що допомагає нашій державі відповідати міжнародним стандартам ГАТТ/СОТ та наближає її до інтегрування у євроспільноту. Згідно публічного звіту ДПС [32] протягом 2022 року було досягнуто таких позитивних результатів:

- проведено консультації з Генеральним директором з питань оподаткування та митного союзу ЄС (TAXUD) і підписано Угоду між Україною та Євросоюзом про участь нашої держави у програмі ЄС для співробітництва в галузі оподаткування «Fiscalis»;
- ДПС приєдналася до Багатосторонніх угод компетентних органів про автоматичний обмін: інформацією про фінансові рахунки – МСАА CRS та звітами – МСАА СbС у розрізі країн. Суть цих стандартів полягає у тому, що державні органи України, як країни-учасниці, матимуть доступ до інформації від фінансових установ інших країн-учасниць про іноземні фінансові активи резидентів України. Це дозволить своєю чергою контролювати повноту задекларованих доходів;
- проводилася активна співпраця з Офісом технічної допомоги Казначейства США, узгоджені плани роботи до 2024 року. Також це співробітництво з проєктами EU4PFM, METS (Швеція) та з іншими міжнародними партнерами;
- в Україні впроваджено нову систему оподаткування – «Дія.City», що створена для сприяння розвитку ІТ-індустрії, яка наразі є більш адаптивна та стабільна у разі настання кризових часів. Однією з найбільших переваг цього правового режиму є низькі ставки податків.

За результатами проведеного дослідження було розраховано частку митних платежів від обсягу загальних податкових надходжень за останні три роки, розглянуто вплив війни на оподаткування зовнішньої торгівлі в розрізі непрямих податків, проаналізовано доцільність окремих змін до

ПКУ та роботу Податкової Державної Служби на міжнародній арені впродовж 2022 року.

2.3 Напрями вдосконалення податкового регулювання зовнішньо - економічної діяльності України за сприяння ГО «Українська асоціація зовнішньої політики»

Закон України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» виконувався в умовах повномасштабної війни, через що до цього закону 14 разів вносились зміни. Як наслідок, дохідна частина зросла на 17,3 % (до 1553 млрд грн), видаткова – збільшилася майже удвічі (до 3037 млрд грн), а граничний обсяг дефіциту державного бюджету зріс у 7,9 рази (до 1497,2 млрд грн) [14]. Загалом український уряд спрямовував усі сили на забезпечення потреб сектору безпеки й охорони, української армії, підтримки бізнесу та енергетичної системи.

Задля підвищення ефективності оподаткування зовнішньої торгівлі як джерела формування бюджету в період воєнного стану українське податкове регулювання потребує модернізації. З метою створення сприятливих умов проведення економічних та податкових реформ, з урахуванням міжнародного досвіду та вирішальних факторів зовнішньої політики України, 25 листопада 2016 року був підписаний Меморандум про партнерство та співробітництво між ГО «Українська асоціація зовнішньої політики» та ГО «Асоціація платників податків України» (далі - АППУ), що була заснована у 1999 році Пехотой В.Ю та Пустовойтовським В.С. [5]. Президентом організації є Грігол Катамадзе, колишній Надзвичайний і Повноважний Посол Грузії в Україні (2009—2013). Емблема та фото президента знаходяться у додатку Г. До членів правління АППУ входить народний депутат України, Голова Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики – Гетманцев Д.О., що обіймає посаду першого віце-президента.

Основні напрями співпраці асоціацій згідно Меморандуму є:

- проведення спільної роботи щодо удосконалення податкового законодавства із залученням спеціалістів, експертів в даній сфері;
- підтримання спільної позиції, щодо підготовки та подання пропозицій відносно проектів нормативно-правових актів з питань оподаткування;
- підвищення рівня знань платників податків з метою сприяння добровільній і своєчасній сплаті податків, зростання соціального престижу українського платника податків;
- інформування центральних та регіональних органів державної влади, громадськості щодо проблем зовнішньої політики;
- представництво та захист прав і законних інтересів платників податків у економічній, правовій, соціальній та інших сферах їх діяльності на національному та міжнародних рівнях.

До початку повномасштабного вторгнення асоціації проводили разом круглі столи, залучаючи Міністерство закордонних справ України, влаштовували зустрічі з представниками ДПСУ та обговорювали нові законопроекти. Протягом 2022 року члени організацій працювали у дистанційному режимі, проводили вебінари та семінари та наразі займаються розробкою нового Митного кодексу.

Аналіз наукових робіт [1, 3, 33, 34] та статистичних даних за останні два роки дозволив виокремити основні проблемні ділянки податкового та митного законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності України:

- податкова система характеризується насамперед фіскальною спрямованістю, що є підґрунтям для великої кількості змін до законодавства;
- нестабільність і суперечливість нормативно-правової бази та неекономічна обґрунтованість деяких ставок податків на експортно-імпорتنі операції;
- широкий спектр податкових пільг на митні платежі, що є недоцільними;

- законодавство України не дозволяє здійснювати митним органам контроль за правильністю визначення митної вартості товарів, які вивозяться за межі митної території України у митному режимі експорту, що призводить в багатьох випадках до заниження бази оподаткування вивізним митом та зменшенням податкових надходжень до бюджету.

Для розгляду напрямів оптимізації податкового та митного законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності слід дослідити досвід інших країн та можливості його імплементації у податкове регулювання України.

Митно-тарифне регулювання більшості розвинених країн керується рекомендаціями міжнародних організацій. У країнах з ринковою економікою з метою стимулювання припливу капіталу до країни митом оподатковується лише імпорт, а експортне мито не застосовується, у США навіть заборонено законодавчо [1]. Така зовнішньоекономічна політика зумовлена ціллю збільшити вивіз готової продукції та зменшити експорт сировини, заохотити імпорт комплектуючих для розвитку національного виробництва.

Унікальну митну політику має Грузія, що носить ліберальний характер. Митна служба в Грузії не є фіскальним органом, завдяки чому митні платежі мають не суто фіскальний характер, а регулятивний. Зовнішньоторговельна політика Грузії відзначається низькими ставками мита на імпорт, що є фіксованими – 0%, 5% та 12%, а вивезення та реекспорт не обкладається митом взагалі. Митні збори майже відсутні, оскільки 90% товарів звільняються від імпортних тарифів без кількісних обмежень. Середній час розмитнення складає близько 15 хвилин, що є одним із найшвидших та найефективніших в СНД [28].

Уніфіковані тарифні ставки, як у Грузії, запроваджено також у Чилі – єдина тарифна ставка розміром 15%, в Болівії – дві тарифні ставки 10% та 17%. Напряму уніфікації ставок мита є достатньо популярним у наш час та застосовуються у багатьох країнах.

Поряд з митом у податковому регулюванні зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання важливе значення має акцизний податок. Зазвичай, ставки, за якими стягується акцизний податок для імпортованих товарів, є більшими, ніж для аналогічних національних. З кожним роком відбувається скорочення кількості підакцизних товарів і це є сприятливим фактором. Це знижує податковий тиск на виробників та імпортерів і створює передумови для здійснення податкової реформи [6]. Наразі Україна застосовує практику підвищення ставок акцизу до мінімально-встановлених європейськими стандартами, на прикладі тютюнових виробів, про що згадувалося у розділі 1.

В рамках ЄС запроваджена єдина система оподаткування ПДВ для спрощення переміщення товарів всередині спільноти [38]. Стандартна ставка ПДВ має бути не нижчою 15%, а пільгові - не менше 5%. Найвищі ставки ПДВ – в Угорщині (27%), Швеції, Хорватії та Данії (25%). Європейський досвід свідчить на користь застосування диференційованих ставок ПДВ для окремих груп товарів [22]. Механізм диференційованого справляння ПДВ забезпечує ефективну реалізацію не тільки фіскального, але і регуляторного потенціалу ПДВ, що є необхідним для України.

ПДВ в Україні доволі неоднозначний податок. Запроваджений у 1992 році для стягування з купівлі/продажу вітчизняних товарів, він мав би бути основним бюджетоутворювальним податком. Але з поступовою переорієнтацією української економіки на експортування сировини та сільськогосподарської продукції, він цю функцію втратив, а на заміну прийшов ПДВ з імпортованих товарів. У 2021 році, до початку війни, ПДВ з вітчизняних товарів становив з загального доходу бюджету – 12,01%, а імпортоване ПДВ – 29,36%. З цього випливає вже більш масштабна проблема: Україна має суттєві соціально-економічні, природні та географічні переваги над іншими країнами світу, але національна економіка характеризується вузькою сировинною структурою експорту та низькою продуктивністю праці [8]. Для зростання економіки стратегія розвитку України має

базуватись на модернізації промислової структури, використанні сировини для виробництва готової продукції замість її імпортування, сприяттні функціонування науково-дослідних інститутів, що спеціалізуються у сфері розробки, патентування та комерціалізації високих технологій [25]. Реалізація цих перспектив потребує реформування митного та податкового законодавства. На базі теоретико-методологічних досліджень особливостей зовнішньоекономічного оподаткування та з урахуванням моніторингу світового досвіду у цій сфері сформульовано наступні пропозиції щодо покращення податкового регулювання, які представлені на рис 2.5.

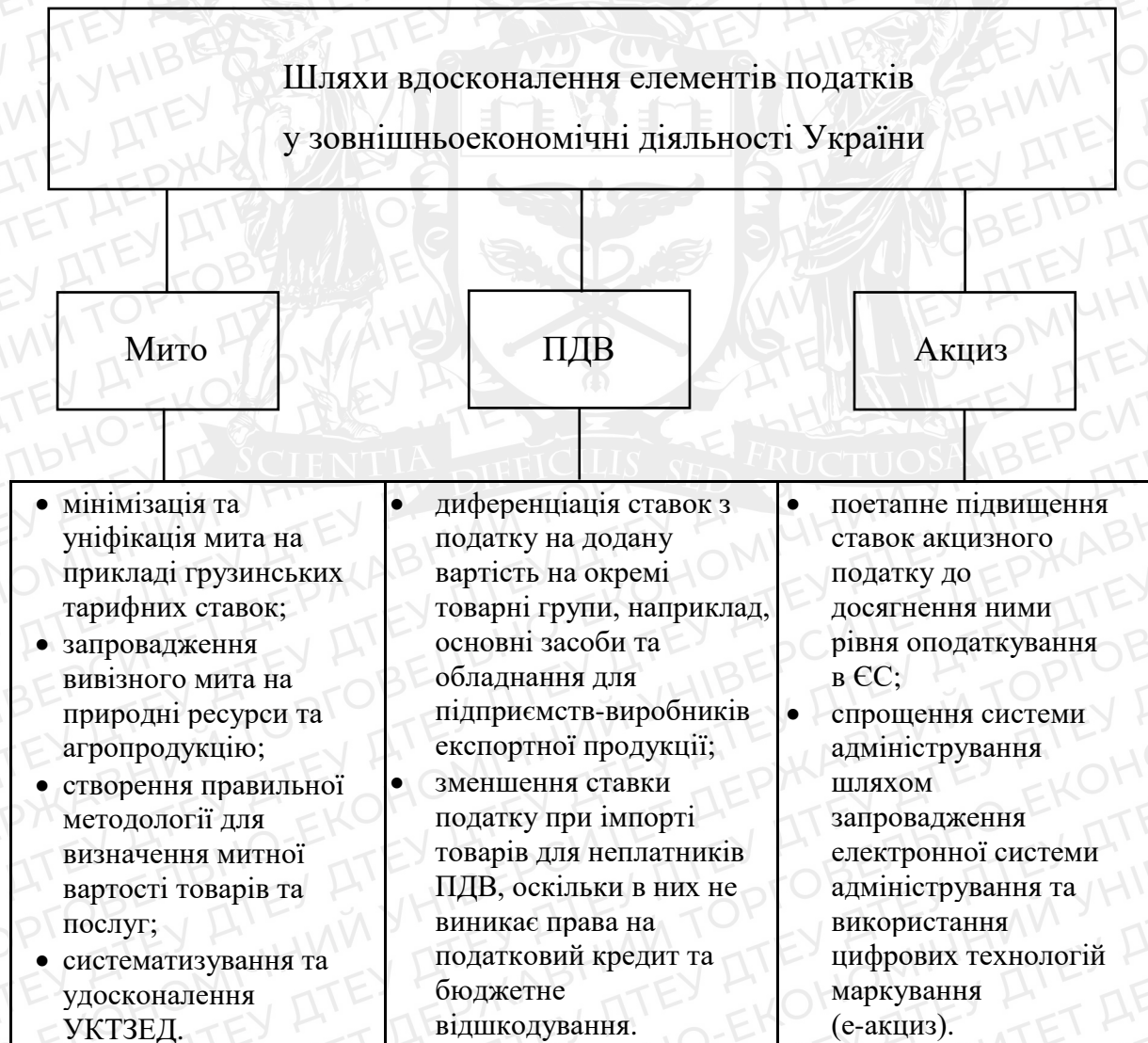


Рис. 2.5. Напрями оптимізації зовнішньоекономічного оподаткування

Джерело: складено автором

Таким чином, було проаналізовано актуальні проблеми податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності України, розглянуто світовий досвід застосування різних ставок митних платежів і їх вплив на економіку та запропоновано шляхи оптимізації оподаткування зовнішньої торгівлі.

Висновки до розділу 2

За результатами проведеної роботи зроблено наступні висновки. Війна суттєво вплинула на економічне становище України, зокрема, на її зовнішню торгівлю. Експорт товарів у 2022 році порівняно з попереднім роком зменшився на 35,11%, імпорт скоротився на 18,31%, торговельне сальдо негативне. Водночас значно збільшились торговельні операції з країнами Європи, зокрема з державами-сусідами: Польща, Угорщина, Румунія та Словаччина. Товарна структура експорту суттєво не змінилась: перші позиції займають сировина, зокрема сільськогосподарська продукція (кукурудза – 13,45%, олія 12,47%) та корисні копалини (руди та залізо 6,49%). Найбільше Україна імпортувала нафти та нафтопродуктів (14,77%) і газу нафтового (10,45%). Суттєво зросла частка «інших товарів», що включає сюди гуманітарну допомогу.

Зовнішньоекономічна діяльність має важливе значення для економіки України, що підтверджується її вагомою часткою від загального доходу бюджету. У 2021 році питома вага склала 38,44%, а в 2022 році – 17,96% - все ще достатньо високий показник. Податкові надходження, порівняно з 2021 роком, у 2022 році скоротилися на 14,21% або на 157,3 млрд. грн., а оподаткування зовнішньоекономічних операцій зменшилось на 35,61% або 177,5 млрд. грн. На ПДВ припадає найбільша частина надходжень – 14,16%, слідом йде акцизний податок з питомою вагою 2,33% та мито – 1,47%. Загалом скорочення кожного з митних платежів відбулось в середньому на 35%. Було впроваджено ряд митних пільг, через які близько

ВИСНОВКИ

За результатами науково-дослідницької роботи зроблено наступні висновки.

Мета України стати членом Європейського союзу безпосередньо впливає на її податкову політику у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Її склад та структура розроблена з урахуванням норм європейського податкового законодавства, а також аспектів податкової політики ГАТТ/СОТ та інших міжнародних економічних організацій. Зовнішньоторговельний режим має ліберальну модель, що супроводжується зниженням торговельних бар'єрів та запровадженням тарифних квот. Водночас податкова політика України має переважно фіскальний характер, через це потребує реформування, оскільки не здатна впоратись з основними завданнями, як забезпечення сприятливих умов для підтримання позитивного сальдо платіжного та зовнішньоторговельного балансу у кризових умовах та формування достатньої дохідної частини бюджету для покриття усіх своїх витрат.

Система оподаткування експортно-імпортних операцій складається із встановлених видів податків та обов'язкових митних платежів, так званих податків на споживання або непрямих податків. Митні платежі (непрямі податки), до яких входять мито, акцизний збір з ввезених товарів та податок на додану вартість з імпортованих товарів, є одним з факторів, що впливають на загальний економічний стан країни. Державні органи регулюють розміри митних платежів залежно від політико-економічної ситуації, що складається в державі. Зокрема регулювання оподаткування зовнішньої торгівлі відбувається під час воєнного стану в Україні.

Війна суттєво вплинула на економічне становище України, зокрема, на її зовнішню торгівлю. Експорт товарів у 2022 році порівняно з попереднім роком зменшився на 35,11%, імпорт скоротився на 18,31%, торговельне сальдо негативне. Водночас значно збільшились експортні операції з країнами Європи, зокрема з державами-сусідами: частка Польщі,

Угорщини, Румунії та Словаччини разом складає більше 30% від загального експорту. Товарна структура експорту суттєво не змінилась: перші позиції займає сировина, зокрема сільськогосподарська продукція (кукурудза – 13,45%, олія 12,47%) та корисні копалини (руди та залізо 6,49%). Найбільше Україна імпортувала нафти та нафтопродуктів (14,77%) і газу нафтового (10,45%). Суттєво зросла частка «інших товарів», що включає сюди гуманітарну допомогу, та електрогенераторних приладів.

Зовнішньоекономічна діяльність має важливе значення для економіки України, що підтверджується її вагомою часткою від загального доходу бюджету. У 2021 році питома вага склала 38,44%, а в 2022 році – 17,96% - все ще достатньо високий показник. Податкові надходження, порівняно з 2021 роком, у 2022 році скоротилися на 14,21% або на 157,3 млрд. грн., а оподаткування зовнішньоекономічних операцій зменшилось на 35,61% або 177,5 млрд. грн. На ПДВ припадає найбільша частина надходжень – 14,16%, слідом йде акцизний податок з питомою вагою 2,33% та мито – 1,47%. Загалом скорочення кожного з митних платежів відбулось в середньому на 35%. Було впроваджено ряд митних пільг, через які близько 115 млрд. грн. податків не надійшло до бюджету, але допомогло українському бізнесу продовжувати працювати в складних економічних умовах.

У результаті виконаного дослідження було виявлено існування ряду проблем в сфері зовнішньоекономічного оподаткування, зокрема фіскальність податкової системи, нестабільність та суперечливість нормативно-правової бази, недоцільність деяких податкових пільг на митні платежі. Для надання пропозицій було розглянуто методи податкового регулювання іноземних партнерів для можливості застосування їх Україною в майбутньому.

Розроблено напрямки вдосконалення оподаткування зовнішньої торгівлі податком на додану вартість, акцизним збором та митом у розрізі стратегії становлення України як індустріальної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балицька Я. І. Проблеми митно-тарифного регулювання України та шляхи їх вирішення в умовах європейської інтеграції [Електронний ресурс] / Я. І. Балицька, Т. М. Фасолько // Хмельницький університет управління та права. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/277.pdf>.
2. Вергун В.Л. Баланс платіжний // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К: Знання України, 2004 — Т.1 — 760с.
3. Волкова О. Г. Сучасний стан податкової політики України / О. Г. Волкова. // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – 2021. – С. 24–29.
4. Волощук Г.М. Становлення та розвиток податкової системи України / М. Г.Волощук, І. І. Матьола, Т. О. Карабін, О. В. Білаш. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2021. – 169 с.
5. Всеукраїнська громадська організація «Асоціація платників податків України» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://appu.org.ua/>.
6. Гречишкіна О. Податкові інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. // Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2014. – №8. – С. 26–29.
7. Громадська організація Українська асоціація зовнішньої політики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ufpa.org.ua/>
8. Гуцул І. А. Оподаткування зовнішньоекономічної діяльності: фискальні ефекти та регулюючий потенціал : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.00.08 "гроші, фінанси і кредит" / Гуцул І. А. – Тернопіль, 2015. – 24 с.
9. Дахно І.І. Міжнародна торгівля: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2003. — 296 с. — Бібліогр.: с. 287–289

10. Дема Д. І. Функціонування податкової системи України в умовах військового стану [Електронний ресурс] / Д. І. Дема // Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки, сільських територій та країн V-4». – 2022. – Режим доступу до ресурсу:

<https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/11116/1/%D0%94%D1%83%D0%B1%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%2C%20%D0%A1%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B0.pdf>

11. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/>

12. Державна митна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://customs.gov.ua/>

13. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

14. Дешко А. Державний бюджет України 2022 року: виконання в умовах повномасштабної війни [Електронний ресурс] / А. Дешко, Ю. Касперович, Л. Шемаєва // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/derzhavnyy-byudzhnet-ukrayiny-2022-roku-vykonannya-v-umovakh>.

15. Дубик В. Я. Сучасна система оподаткування зовнішньоекономічної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / В. Я. Дубик, М. В. Бондар // «Young Scientist» № 11. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/258.pdf>

16. Жукова, Т.А. Система оподаткування в міжнародній торгівлі України [Текст] / Т.А.Жукова, А.В. Красуля // Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції імені проф. Балацького О.Ф., м. Суми, 27 травня 2015 р. / За заг. ред.: О.В. Прокопенко, М.М. Петрушенка. - Суми : СумДУ, 2015. - С. 366-367.

17. Інформаційний портал Minfin [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/>

18. Ломакович В. Що і в яких обсягах Україна імпортувала з росії та білорусі у 2022 році і чому це досі відбувається? [Електронний ресурс] / Віталій Ломакович // Суспільно-політичний інтернет-портал "Українська правда". – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/2/696648/>.

19. Луценко І. С. Елементи податків як інструменти реалізації податкової політики в сфері зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс] / І. С. Луценко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. №2. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: [http://zt.knute.edu.ua/files/2012/02\(61\)2012/2_12_17.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2012/02(61)2012/2_12_17.pdf).

20. Луценко І. С. Основні етапи реалізації податкової політики України в сфері зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс] / І. С. Луценко // Електронний журнал «Ефективна економіка». – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=449>.

21. Луценко І. С. Сучасне трактування сутності податкової політики в сфері зовнішньоекономічної діяльності / І. С. Луценко. // Економічна Наука. – 2010. – №3. – С. 63–65.

22. Мельник С. В. ПДВ як ефективний інструмент акумулювання доходів бюджету [Електронний ресурс] / С. В. Мельник // Електронний журнал «Ефективна економіка». – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2015/109.pdf.

23. Митна енциклопедія: У двох томах. Т.2/: Редкол.: ... І.Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. – Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2013. – 536 с. – (Митна справа в Україні. Т. 23).

24. Митний Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

25. Михайленко О. Г. Досвід Польщі для формування національної стратегії розвитку України у контексті євроінтеграційних процесів / О. Г.

Михайленко, Н. О. Краснікова. // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". – 2020. – №9. – С. 1–23.

26. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>

27. Ніколаєва О. Чому платіжний баланс важливіший за курс долара? [Електронний ресурс] / Ольга Ніколаєва // Київська школа економіки. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://kse.ua/ua/community/stories/chomu-platizhniy-balans-vazhlivishiy-kursu-dolara/>.

28. Особливості виходу на ринок Грузії [Електронний ресурс] // Посольство України в Грузії. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://georgia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/torgovelnо-ekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrayinoyu-ta-gruziyeyu/osoblivosti-vihodu-na-rinok-gruzi>.

29. Пасічний М.Д. Податкова політика України в сучасних умовах / М. Д. Пасічний // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. - 2016. - Т. 21, Вип. 7(2). - С. 123-128. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2016_21_7%282%29__28

30. Податковий Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

31. Про оподаткування акцизним збором [Електронний ресурс] // Державна податкова адміністрація України. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://ips.ligazakon.net/document/GDPI9594>.

32. Публічний звіт ДПС за 2022 рік [Електронний ресурс] // Державна податкова адміністрація України. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/657704.html>.

33. Туткалюк В. Я. Фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: митні аспекти / Туткалюк В. Я. – Тернопіль, 2021. – 191 с.

34. Ференс О. Реформування податкової системи України [Електронний ресурс] / О. Ференс // Міністерство юстиції України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://minjust.gov.ua/m/str_11350.

35. Фінансова політика зовнішньоекономічної діяльності / В. П. Хомутенко, І. С. Луценко, А. В. Хомутенко, О. В. Волкова. – Харків: Діса плюс, 2018. – 370 с.

36. Чернюк Т. В. Системи оподаткування в умовах війни: правовий та фінансовий аспекти / Т. В. Чернюк, Л. В. Юрчишена. // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. – 2022. – №14. – С. 258–262.

37. Commission adopts exceptional and temporary preventive measures on limited imports from Ukraine [Електронний ресурс] // European Comission. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_2562.

38. Ms. Dora Benedek. Estimating VAT Pass Through / Ms. Dora Benedek, Ruud A. de Mooij, Mr.Philippe Wingender., 2015. – 41 с. – ISBN 978-1513567266.

39. Note to Correspondents - on the extension of the Black Sea Grain Initiative [Електронний ресурс] // United Nations Secretary-General. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://www.un.org/sg/en/content/sg/note-correspondents/2023-03-18/note-correspondents-the-extension-of-the-black-sea-grain-initiative?_gl=1*1jr869h*_ga*ODYyMjkzNDAzLjE2NzcwODA2ODQ.*_ga_TK9BQL5X7Z*MTY3OTE2NTc4NS4yLjAuMTY3OTE2NTc4NS4wLjAuMA

40. Razin A. Taxation in the Global Economy / A. Razin, J. Slemrod. – Chicago and London: University of Chicago Press, 2008. – 454

Додаток А

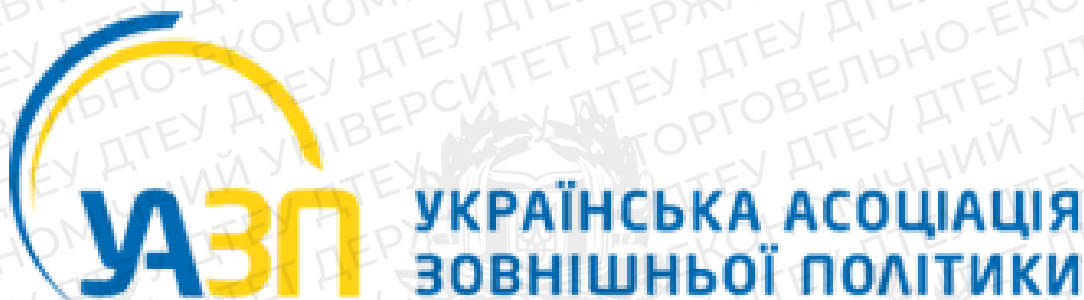
Торговельний баланс України за 1998-2021 рр. млн. дол. США

Рік	Експорт товарів	Експорт послуг	Загальний експорт (2+3)	Імпорт товарів	Імпорт послуг	Загальний імпорт (5+6)	Сальдо (4-7)
1	2	3	4	5	6	7	8
1998	12637,4	3819,8	16457,2	14675,6	1430,9	16106,5	350,7
1999	11581,6	3613,9	15195,5	11846,1	1113,2	12959,3	2236,2
2000	14572,5	3655,1	18227,6	13956,0	1151,0	15107,0	3120,6
2001	16264,7	3731,9	19996,6	15775,1	1147,6	16922,7	3073,9
2002	17957,1	4303,8	22260,9	16976,8	1194,9	18171,7	4089,2
2003	23066,8	4524,9	27591,7	23020,1	1465,3	24485,4	3106,3
2004	32666,1	5612,7	38278,8	28996,8	2062,9	31059,7	7219,1
2005	34228,4	6443,2	40671,6	36136,3	2941,8	39078,1	1593,5
2006	38368,0	7791,8	46159,8	45038,6	3730,6	48769,2	-2609,4
2007	49296,1	9435,1	58731,2	60618,0	4995,5	65613,5	-6882,3
2008	66967,3	12260,1	79227,4	85535,3	6481,5	92016,8	-12789,4
2009	39695,7	10129,7	49825,4	45433,1	5186,4	50619,5	-794,1
2010	51405,2	12324,2	63729,4	60742,2	5467,2	66209,4	-2480,0
2011	68394,2	14180,3	82574,5	82608,2	6214,2	88822,4	-6247,9
2012	68830,4	14096,2	82926,6	84717,6	6650,1	91367,7	-8441,1
2013	63320,7	14233,2	77553,9	76986,8	7523,0	84509,8	-6955,9
2014	53901,7	11520,8	65422,5	54428,7	6373,1	60801,8	4620,7
2015	38127,1	9736,6	47863,7	37516,4	5523,0	43039,4	4824,3
2016	36361,7	9868,0	46229,7	39249,8	5326,5	44576,3	1653,4
2017	43264,7	10790,3	54055,0	49607,2	5652,1	55259,3	-1204,3
2018	47335,0	11679,9	59014,9	57187,6	6361,8	63549,4	-4534,5
2019	50054,6	15660,9	65715,5	60800,2	7027,2	67827,4	-2111,9
2020	49191,8	11547,2	60739,0	54336,1	5876,5	60212,6	526,4
2021	68072,3	12785,6	80857,9	72843,1	7976,5	80819,6	38,3

Джерело: складено за [13]

Додаток Б

**Емблема громадської організації
«Українська асоціація зовнішньої політики»**



Президент УАЗП Хандогій Володимир Дмитрович



Додаток В

Торгові партнери України за часткою товарного експорту за 2021-2022 роки, %

Країна	2022	Країна	2021
Польща	15,07	Китай	11,75
Румунія	8,74	Польща	7,68
Туреччина	6,66	Туреччина	6,08
Китай	5,59	Італія	5,1
Угорщина	5,15	Російська Федерація	5,01
Німеччина	5,13	Німеччина	4,21
Італія	3,73	Індія	3,66
Іспанія	3,56	Нідерланди	3,32
Нідерланди	3,48	Єгипет	2,86
Словаччина	3,42	Іспанія	2,46

Джерело: складено за [12]

Торгові партнери України за часткою товарного імпорту за 2021-2022 роки, %

Країна	2022	Країна	2021
Китай	14,58	Китай	14,97
Російська Федерація	9,34	Російська Федерація	9,08
Польща	9,33	Німеччина	8,18
Німеччина	7,47	Польща	6,79
Туреччина	5,65	Білорусь	6,57
США	3,66	США	4,47
Болгарія	3,46	Туреччина	4,41
Італія	3,03	Італія	3,65
Індія	2,84	Угорщина	3,29
Чехія	2,59	Швейцарія	2,56

Джерело: складено за [12]

Додаток Г

Товарна структура експорту України у 2022 році

№	Номенклатура	Вартість, млн. дол	Частка у загальному експорті, %
1	Кукурудза	5939,9	13,45
2	Олія соняшникова	5464,1	12,37
2	Руди і концентрати залізні	2912,9	6,59
4	Пшениця	2677,0	6,06
5	Насіння свиріпи або ріпаку	1540,5	3,49
6	Проводи ізольовані, кабелі та інші	1328,5	3,01
7	Насіння соняшнику	1256,2	2,84
8	Напівфабрикати з вуглецевої сталі	1191,3	2,7
9	Прокат плоский з вуглецевої сталі	1007,6	2,28
10	Соеві боби	863,07	1,95

Джерело: складено за [12]

Товарна структура імпорту України у 2022 році

№	Номенклатура	Вартість, млн. дол	Частка у загальному імпорті %
1	Нафта та нафтопродукти	8787171	14,77
2	Гази нафтові	6218598	10,45
3	Автомобілі легкові	2948238	4,95
4	Інші товари (гуманітарна допомога)	2324823	3,91
5	Лікарські засоби	1552260	2,61
6	Вугілля кам'яне	1179113	1,98
7	Апарати електричні телефонні	1015038	1,71
8	Інсектициди, родентициди, фунгіциди, гербіциди	913286	1,53
9	Трактори	796249	1,34
10	Електрогенераторні установки	688990	1,16

Джерело: складено за [12]

**Емблема громадської організації
«Асоціація платників податків України»**



Президент АППУ – Грігол Катамадзе

